

[T] **HET BUITENLAND & WIJ (2):
BRITSE ROMAN OVER NEDERLANDSE
HANDELSKOLONIE IN JAPAN**

De onlangs overleden Rudy Kousbroek is in zijn reisverslag *In de tijdmachine door Japan* (2000) niet positief over de belangstelling die het personeel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) in Japan, waar van 1609 tot 1863 een Nederlandse handelspost was gevestigd, voor het Aziatische land had. Na het gedwongen vertrek van de Portugezen in 1641 verhuisde de VOC naar Dejima, een kunstmatig eilandje in de baai van Nagasaki, en waren de werknemers van de VOC de enige westerlingen met wie Japan contact had. Doordat de meesten van hen er kort verbleven en de Compagnie haar personeel niet op culturele en wetenschappelijke belangstelling selecteerde, hebben maar enkelen – de Nederlandse opperhoofden Titsingh en Doeff, en Duitse geneesheren als Kaempfer en Von Siebold – hun bevindingen over Japan gepubliceerd. De Japanse elite was daarentegen wel nieuwsgierig naar kennis uit Europa. Verder verbaast Kousbroek zich erover dat Dejima in Nederlandse fictie van de negentiende eeuw vrijwel niet voorkomt. Dat geldt ook voor

de periode daarna: weliswaar publiceerde Peter Rietbergen (onder het pseudoniem Nicolaas Berg) in 2000 met *Dood op Deshima* een diletantische roman over de handelspost, maar het is jammer dat Kousbroek *The Thousand Autumns of Jacob de Zoet*, het vijfde boek van de Engelse auteur David Mitchell, niet meer heeft kunnen lezen. Mitchell concentreert zich op de jaren rond 1800, een tumultueuze tijd met grote gevolgen voor de Nederlandse handelspost: Frankrijk was Nederland binnengekomen, Engeland bezette Java, vanwaar de schepen naar Dejima en terug voeren, en de VOC ging failliet.

Mitchell beschrijft het thema van de roman, gevangenschap en vrijheid, in drie delen: allereerst in het verhaal over de klerk Jacob de Zoet uit Zeeland, die vijf jaar in de koloniën wil werken om na terugkeer met zijn verloofde te trouwen. Op Dejima, waar het VOC-personeel zich gevangen voelde – ze mochten het niet verlaten en de tolken waren tevens spionnen – wordt hij met de controle van de boekhouding belast. Ondankbaar werk omdat vrijwel iedereen behalve Jacob, “een oprechte ziel te midden van het drijfzand der judassen”, corrupt is. Eén van zijn landgenoten daar en zijn morele leermeester is de geneesheer Marinus, die het thema vrijheid – de verlichting en het begin van de moderne wetenschap – personifieert. Hij bestrijdt bijgeloof en vooroordelen (ook het exotisme), leest onder meer werk van Diderot en Voltaire, correspondeert met Engelse filosofen en is lid van diverse academies. Verder discussieert hij niet alleen aan de Japanse Academie over wetenschappelijke ontwikkelingen, maar geeft hij zijn vakkennis ook door aan Japanse studenten, onder wie de vroedvrouw Aibagawa, op wie Jacob verliefd wordt. Haar lotgevallen worden in het tweede deel van de roman verteld. Daarin gaat Mitchell in op de Japanse maatschappij buiten Dejima, waar de mensen ook niet vrij waren: ze mochten hun land niet verlaten. Als Aibagawa Dejima niet meer bezoekt, blijkt uit naspeuringen dat ze gevangen wordt gehouden in een klooster waar minderbedeelde vrouwen de monniken moeten bevredigen. Het derde deel van de roman bestaat uit de aanval van een Engels schip op Dejima, waarvan kapitein Penhaligon de VOC wil verdrijven om handelsbetrekkingen met Japan aan te knopen. Op onduidelijke gronden – de verteller suggereert dat Penhaligon in Jacob zijn zoon herkent – wordt

De vertrekken van de Verenigde Oost-Indische Compagnie op het eiland Dejima.

de aanval afgebroken en verlaat het schip de baai. Pas in 1817 kan Jacob – net als Doeff, op wie zijn biografie ten dele is gebaseerd – Japan verlaten.

Mitchell heeft zorgvuldig van de bronnen gebruikgemaakt en op enkele punten de vrijheid genomen om de feiten te veranderen. Hij slaagt er bovendien moeiteloos in de diverse aspecten van die periode en culturen in de roman onder te brengen zonder didactisch te worden. Verder is zijn taalgebruik – het Engels (Nederlands in de vertaling) van volk en elite uit de tijd rond 1800, het gebrekkige Nederlands van buitenlanders in dienst van de VOC en van de Japanse tolken – heel gevarieerd. Hij schrijft prachtig, beeldend proza waarbij de onderbrekingen van de dialogen opvallen – vrijwel altijd één zin – waarin naar de buitenwereld wordt verwezen. Een voorbeeld: “Van west naar oost rolt de hemel zijn wolkenatlas telkens op en weer uit.”

De niet verhoorde gebeden van Jacob de Zoet is ook een antikoloniale roman waarin het recht op koloniën ter discussie wordt gesteld en de verteller aandacht besteedt aan het lot van de slaven en één van hen zijn geschiedenis laat vertellen. Traditioneel is het decorum: de belangrijkste personages van de roman – Marinus, De Zoet, Aibagawa, de tolk Uzaemon, de slaaf die zijn echte naam niet wil prijsgeven en Penhaligon – zijn of ontwikkelen zich positief en zij zijn de enige personages van wie de binnenwereld wordt getoond. Alles wordt opgelost en het goede overwint. Dat is riskant, want bij overdaad wordt zoetheid onbehaaglijk.

Opmerkelijk is ten slotte dat Nederland het goed doet in de Angelsaksische literatuur. Twee jaar geleden schreef Joseph O’Neill de bestseller *Netherland*, waarin het belangrijkste personage een Nederlander was. Net als die roman toen werd Mitchells *Thousand Autumns* op de longlist van de prestigieuze Man Booker Prize opgenomen.

JAAP GRAVE

DAVID MITCHELL, *De niet verhoorde gebeden van Jacob de Zoet* [*The Thousand Autumns of Jacob de Zoet*], vertaald door Harm Damsma en Niek Miedema, Ailantus, Amsterdam, 2010, 622 p.